

ASOCIAȚIA „RĂSĂRITUL ROMÂNESC” (Intervenție la Forumul Cercetătorilor din cadrul Sistemului Național de Biblioteci, 9 noiembrie 2021)

Vlad CUBREACOV,
Asociația „Răsăritul Românesc”

Rezumat: *Articolul este axat pe rezultatele cercetării patrimoniului cultural local al comunei Crihana Veche, din județul Cahul, efectuate de către Asociația „Răsăritul Românesc”, în colaborare cu diferite instituții, inclusiv cu biblioteca publică teritorială.*

Cuvinte-cheie: *Crihana Veche, Asociația „Răsăritul Românesc”, patrimoniu material și imaterial local.*

Abstract: *The article is focused on results of the research on the local cultural heritage of Crihana Veche commune from Cahul District. “Răsăritul Românesc” (“The Romanian East”) Association carries it in cooperation with the territorial public library.*

Keywords: *Crihana Veche, “Răsăritul Românesc” Association, local tangible and intangible cultural heritage.*

Întâi de toate, permiteți-mi să vă transmit gândul meu de recunoștință pentru invitația amabilă de a participa la această dezbatere, pe care o găsesc deosebit de utilă și care, sper, va putea fertiliza schimbul nostru de informații și idei.

Ca fiu al comunei Crihana Veche din județul Cahul, preocupat îndeaproape și în mod constant de cercetarea patrimoniului nostru local material și imaterial, îmi revine sarcina onorabilă de a vă prezenta succint și punctual câteva considerații circumscrise genericului acestei ediții a Forumului Cercetătorilor din cadrul Sistemului Național de Biblioteci. Ceea ce vă voi înfățișa este o mărturie a ceea ce am reușit să realizăm la Crihana Veche pentru a pune în lumină, într-un efort firesc, un imens patrimoniu local afundat nemeritat în uitare decenii la rând.

Crihana Veche este amplasată între Cahul și Reni, pe Prut la vale, fiind localita-

tea cu cea mai veche atestare documentară, datând din 12 mai 1425, fixată într-un hrisov de danie emis la Suceava de către domnitorul Alexandru cel Bun. Vechimea localității în sine a fost unul dintre factorii care ne-au determinat pe toți, locuitori și originari din Crihana Veche, reprezentanți ai administrației publice locale sau ai instituțiilor de cultură, cum ar fi și Biblioteca Publică Crihana Veche, să ne conjugăm eforturile pentru valorificarea imensului patrimoniu istoric local, ca resursă inestimabilă, esențială și, putem spune, inepuizabilă a cercetării și cunoașterii, inclusiv din perspectiva nevoii practice de formare corectă a noilor generații de crihăneni.

În anul 2014, în condițiile crizei economice determinate de o nesfârșită tranziție marcată de lipsuri materiale, am decis să recurgem la resursele nefinanciare și nemateriale, care ne stăteau și ne stau din plin și permanent la dispoziție. Aceste resurse au

fost și sunt: istoria locală din cele mai vechi timpuri până astăzi, foarte puțin cercetată; patrimoniul arhivistic păstrat în instituții de specialitate din Republica Moldova și România în legătură cu localitatea noastră; tradiția populară vie, bine conservată sau, din păcate, pe alocuri uitată; graiul românesc cu toate particularitățile și frumusețile lui dialectale locale; patrimoniul antroponimic popular din localitate, concretizat în porecele care concurează sistemul numelor de familie; arta populară tradițională; costumul popular românesc din zona Prutului de Jos în care se află Crihana Veche; memoria istorică recentă a locuitorilor; însemnele heraldice ale localității; personalitățile care au marcat istoria satului; instituția cetățeniei de onoare; contextualizarea regională și panromânească a patrimoniului local și, în definitiv, solidaritatea interumană, intercomunitară și interinstituțională, inclusiv regională și transfrontalieră, de natură să creeze sinergii cu impact pozitiv pe planul cercetării, cunoașterii și promovării patrimoniului local.

Așa s-a ajuns, în iulie 2014, ca Primăria Crihana Veche să semneze primul și, deocamdată, singurul Acord de colaborare cu Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Din acel moment, comuna Crihana Veche a devenit, în sensul autentic al cuvântului, obiect de cercetare științifică metodică și sistematică, antrenând la un moment dat și participarea cercetătorilor din afara spațiului basarabean.

Prima consecință a implementării acestui Acord a fost deplasarea în localitate a unei numeroase echipe de istorici, arheologi, antropologi, etnografi și folcloriști din Chișinău, care au demarat un amplu proiect de cercetare în teren. Echipa de arheologi a efectuat un studiu de suprafață, numit în limbaj profesional periegeză, continuată de studii satelitare, întocmirea unui pașaport arheologic al localității, cu cele 36 de monumente arheologice din perimetrul moșiei satului, după care a urmat cercetarea prin săpături pe șantiere arheologice în anii 2014, 2015, 2016, 2017 și 2018. Acestea au continuat cercetările arheologice din anul 1992. Arheologii și antropologii care s-au

remarcat în mod deosebit în cercetarea pe teren au fost: Ion Ciobanu, Vlad Vornic și Serghei Agulnicov, din Chișinău, și Angela Simalcsik, de la Filiala Academiei Române din Iași. Studiile etnografice din localitate au fost efectuate de către o echipă formată din doamnele dr. hab. Zinaida Șofransky, Raisa Osadci, Carolina Cotoman, Dorina Onică și Ludmila Fulea din Chișinău.

În anii 2016, 2017 și 2018, echipa de cercetători de la Academia de Științe a Republicii Moldova a organizat la Crihana Veche reuniuni științifice internaționale anuale, având ca obiect de cercetare patrimoniul cultural, istoric și etnografic al localității. De altfel, în paranteză fie spus, acestea au fost în perioada recentă primele reuniuni științifice internaționale în mediul rural din Basarabia, la care au participat cercetători și oameni de știință din România, Ucraina, Franța, Germania, Japonia și alte state, ceea ce a determinat apariția unui șir de publicații despre Crihana Veche în revistele științifice de peste hotare. Astfel, Crihana Veche a fost scoasă în relief pe harta cercetării academice internaționale, ceea ce, evident, a constituit unul dintre scopurile noastre urmărite neabătut.

Pentru fixarea în memoria colectivă locală a acestor realizări de etapă, Poșta Moldovei a emis în anul 2014, la comanda Asociației „Răsăritul Românesc”, mai multe efecte poștale – timbre personalizate și plicuri – dedicate patrimoniului etnografic și arheologic al comunei Crihana Veche. Ulterior, Poșta Moldovei a emis și alte efecte poștale cuprinzând stema localității și sigiliile istorice ale comunei din perioada 1918-1944.

Trebuie să remarc și faptul că, în noiembrie 2016, Muzeul Brăilei „Carol I”, în colaborare cu Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, a organizat o conferință publică cu tema „Patrimoniul cultural-istoric al comunei Crihana Veche: cercetare, valorificare și promovare”.

De asemenea, trebuie să subliniez că, întrucât în secolul XIX un număr de 36 de familii de mocani ardeleni din satul Poiana Sărată, fostul județ Trei Scaune, precum și alte familii de mocani din zona Carpaților de Curbură s-au stabilit definitiv la Criha-

na Veche, consolidând economic, cultural și identitar comunitatea românească locală, această pagină de istorie a făcut în anul 2017 obiectul cercetării de teren a specialiștilor de la Muzeul de Etnografie Brașov, cercetare soldată cu expoziția „Urmele mocanilor săceleni în Basarabia”.

Atragerea atenției oamenilor de știință asupra comunității din Crihana Veche și a patrimoniului nostru local a provocat interes și la București. Astfel, în anul 2015, o echipă de 21 de cercetători de la Academia Română (Centrul European de Studii în Probleme Etnice și Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”), doctoranzi și studenți de la Universitatea din București (Facultatea de Sociologie și Asistență Socială), sprijiniți de Institutul Cultural Român, au efectuat la Crihana Veche activități de documentare și o amplă cercetare sociologică, etnografică și dialectologică de teren, după modelul cercetărilor întreprinse de Dimitrie Gusti în perioada interbelică de aur la Cornova, județul Orhei. Etnografii și sociologii din București, care au cercetat comunitatea locală de la Crihana Veche și patrimoniul ei, au fost: dr. Radu Baltasiu, dr. Emil Țîrcomnicu, dr. Lucian David și dr. Ovidiana Bulumac. Dumnealor au făcut echipă comună cu alți cercetători de la diverse institute ale Academiei de Științe din Chișinău.

Rezultatul acestor cercetări interdisciplinare este cuprins în „Albumul monografic *Crihana Veche*”, apărut în anul 2017 în condiții poligrafice de lux, la editura Institutului Cultural Român din București. Vă prezint cu nedisimulată plăcere această unică și valoroasă apariție bibliografică, care cuprinde, în 190 de pagini, informații de natură istorică, heraldică, geografică, sociologică, etnografică și dialectală. Nu lipsesc din acest album nici *Repertoriul de porecle* pe care crihănenii le poartă în spectacolul vieții și nici *Glosarul de crihănisme* – cuvinte particulare și expresii românești neoașe specifice comunei noastre. Vom avea grijă să transmitem, cu titlu de donație, câteva exemplare ale acestui excepțional album monografic la Chișinău, pentru integrare în fondul de carte al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova.

Un stoc imens de material arheologic și etnografic inestimabil acumulat în ultimii ani de către cercetătorii din Chișinău urmează a fi valorificat prin publicarea unei monografii arheologice a comunei și a unei cuprinzătoare culegeri de texte etnografice înregistrate în localitatea noastră.

O realizare de care suntem mândri este înființarea în Anul Centenar 2018 a Muzeului de Istorie și Etnografie Crihana Veche, organizat cu susținerea metodică a mai multor cercetători de la Academia de Științe din Chișinău și de la Academia Română. Comunitatea noastră a dobândit nu doar un așezământ de conservare a patrimoniului material și imaterial local, dar și o instituție de cercetare permanentă a acestuia.

Trebuie să remarc și faptul că un grup de cartografi de la Institutul de Ecologie și Geografie al Academiei de Științe din Chișinău, format din domnii dr. Dorin Lozovanu, Vitalie Ajder și Igor Roșca, a elaborat mai multe lucrări cartografice de excepție ale comunei Crihana Veche, printre acestea fiind: harta administrativă, harta toponimică, harta intravilanului cu indicarea obiectivelor de importanță culturală, economică, administrativă și socială, harta solurilor după subtipurile de sol, harta ortofotografică și harta utilizării terenurilor, ceea ce constituie un adevărat titlu de mândrie pentru comuna noastră.

În ceea ce privește valorificarea patrimoniului arhivistic, Crihana Veche a avut norocul de a se bucura în perioada interbelică de atenția unor importanți cercetători.

Profesorul Iulian Marinescu a publicat, în anul 1928, în volumul VII al „Buletinului Comisiei istorice a României”, apărut în Tiparul așezământului tipografic „Datina Românească” de la Vălenii de Munte, o culegere de „Extrase din Condica Moșiilor lui Teodor Rosetti-Solescu. Documente basarabene, fâlcene, putnene etc.”. Culegerea cuprinde un număr de 71 de însemnări din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea despre *Crihana Veche* și despre unele părți sau moșii din cuprinsul ei.

Chiar dacă documentele publicate în 1928 se referă în special la tranzacții și litiștii funciare, precum și la soluțiile acestora

pe plan administrativ sau judiciar, acestea reprezintă mărturii importante despre locuri și oameni, ca și despre epoca în care au fost scrise. Ele sunt ecoul unei bine tocmitelumi românești doar aparent apuse și doavada directă a identității reale nu doar a crihănenilor, ci și a tuturor basarabenilor. Este un noroc că aceste documente s-au păstrat și au putut fi publicate în interbelicul românesc de aur, la zece ani după Marea Unire.

Firește, ne dorim să publicăm acum, în volum separat, într-un efort de restituire istorică, cele 71 de extrase prețioase pentru istoria Crihanei de dinaintea primei ocupații rusești de la 1812, pe când Moldova era principat românesc întreg, iar Prutul nu fusese încă făcut graniță. Sperăm să reușim în acest demers, pentru a le putea pune la dispoziție tuturor celor preocupați de istoria locală un important instrument de cunoaștere.

De asemenea, zeci de dosare privind Crihana Veche din secolele XIX și XX s-au păstrat în fondurile arhivistice din Chișinău, Ismail și București. Considerăm că multe dintre materialele cuprinse în aceste fonduri de arhivă vor putea fi valorificate printr-o riguroasă selectare și includerea în culegeri de documente cu certă valoare istorică nu doar locală, ci și națională.

Cercetarea patrimoniului imaterial al comunei noastre, concretizat în tradiții populare vii, de mare frumusețe și vigurozitate, a condus la instituirea la Crihana Veche, în anul 2014, a unui festival transfrontalier al sărbătorilor de iarnă, numit „Capra, Turca, Breaza”, cu participarea unor grupuri etnografice din Republica Moldova, România și sudul istoric al Basarabiei din cuprinsul actualei regiuni Odesa. Denumirea festivalului invocă aceeași tradiție populară românească numită Capra în Moldova, Turca în Transilvania și Breaza, sau Brezaia, în Muntenia. Ea subliniază unitatea românească în diversitate, iar tradițiile populare de iarnă oferă un neprețuit material de cercetare etnografică. Sperăm că, odată cu ridicarea restricțiilor impuse de pandemie, acest festival transfrontalier va fi reluat nu doar în beneficiul participanților și spectatorilor, dar și al științei etnografice de la noi.

Crihana Veche are și un bogat patrimoniu uman, care merită cercetat. Printre cetățenii de onoare ai comunei se regăsesc eruditul profesor, lingvist și ministru Nicolae MĂTCAȘ sau actorul și regizorul Emil GAJU, artist al poporului, ambii fii ai comunei. De aceea, apreciem efortul Bibliotecii Publice Crihana Veche de întocmire a unor biobibliografii ale personalităților ilustre pe care le-a dat comuna noastră. Un proiect de viitor este întocmirea unui dicționar al personalităților care s-au născut, au trăit aici sau și-au legat destinul de Crihana Veche.

Un alt demers de ordonare a istoriei locale și de valorificare a moștenirii culturale a comunei noastre a constat în utilizarea instituției cetățeniei de onoare în scopul de consolidare a conștiinței istorice și etnice a locuitorilor. Astfel, Consiliul local Crihana Veche le-a conferit post-mortem titlul de cetățean de onoare mai multor personalități care au lăsat urme adânci în istoria locală, fiind modele de urmat și spirite tutelare ale satului. Printre acestea sunt:

- Teodor ȘERBAN, român ardelean stabilit la Crihana Veche, proprietar de terenuri agricole, ctitor al bisericii ortodoxe din localitate și binefăcător al școlii din sat;
- Dimitrie CRĂCIUNESCU, învățat, boier, patriot, junimist, născut în Chișinău, proprietar important la Crihana în secolul XIX, prieten cu Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Alexandru Cuza Vodă, Mihail Kogălniceanu și alții, prefect de județ în România, prefect de județ sub țării ruși, deputat de Cahul în Parlamentul de la București, colaborator al revistei „Convorbiri literare”. Lui Dimitrie Crăciunescu i s-a datorat garantarea administrării comunităților locale din județele Cahul, Ismail și Bolgrad, în perioada 1878-1918, sub țării ruși, cu titlu de excepție, conform „Legii comunelor din România” și rânduielilor din perioada 1856-1878, cât comuna Crihana a făcut parte din Principatele Unite și România;
- Pavel ȘERBAN, român ardelean stabilit la Crihana în secolul XIX, donatorul a trei clopote de 500, 325 și, respectiv, 90 de kilograme ale Bisericii Neamului din Poia-

na Sărată (fostul județ Trei Scaune, astăzi în comuna înfrățită Oituz, județul Bacău), turnate în București și pe care este gravat în metal, spre veșnică amintire, numele localității noastre: comuna Crihana – Basarabia.

▪ Mihail SADOVEANU, cunoscut profesor și academician, care prefera să viziteze Crihana pentru vânătoare și pescuit, dar și pentru a cunoaște mai bine graiul românesc local. În unul din articolele sale („Prieten unic”, București, 1936, Revista „Viața românească”), Mihail Sadoveanu a eternizat denumirea localității Crihana, despre care scrie cu drag, imortalizând frumusețea și unicitatea peisajelor din bălțile crihănene;

▪ Gheorghe MANOLESCU, unul dintre cei mai importanți întreprinzători din comuna Crihana în perioada interbelică, arendaș al grupului de bălți Crihana-Manta-Vadul lui Isac, prieten cu Mihail Sadoveanu, pe care l-a și găzduit la Crihana împreună cu marele nostru dirijor și compozitor Sergiu Celibidache;

▪ Ioan VASILESCU, locotenent comandor de aviație, născut în București și căzut eroic la Crihana Veche, decorat de către Regele Mihai al României cu Virtutea Aeronautică Clasa Crucea de Aur de Război cu Spade;

▪ Constantin RĂILEANU, fiu al satului, primar al comunei Crihana în perioada in-

terbelică, dar și în perioada celui de al Doilea Război Mondial, victimă a represiviilor staliniste, deportat în Siberia împreună cu familia, reabilitat după căderea Uniunii Sovietice. A fost unul dintre cei mai buni primari pe care i-a avut comuna Crihana vreodată.

În mod evident, deciziile oficiale de conferire post-mortem a titlurilor de cetățean de onoare al comunei Crihana Veche au fost precedate de documentări și cercetări temeinice în arhivele din Republica Moldova și România, iar în unele cazuri - de o corespondență cu Ambasada României la Chișinău, cu Oficiul Național pentru Cultul Eroilor sau cu Arhivele Militare de la Ploiești. Viața și activitatea acestor personalități în relație cu Crihana Veche merită cercetate în continuare, cu metodă științifică, spre câștigul sufletesc al întregii comunități.

Patrimoniul local al comunei Crihana Veche este asemenea unui strop de rouă în care se reflectă soarele. În acest patrimoniu se reflectă în miniatură întreaga istorie a Basarabiei și a poporului român, identitatea noastră culturală unică și inconfundabilă și bogăția limbii române, ca temelie trainică a aspirațiilor de viitor național comun cu toate beneficiile sale.

Pun punct deocamdată aici și vă rămân la dispoziție pentru orice completări sau precizări necesare. Vă mulțumesc!